

VU Research Portal

Het politiële verdachtenverhoor: meer aandacht voor methoden gewenst

Duker, M.J.A.; Stevens, L.

published in
Politie in beeld
2009

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Duker, M. J. A., & Stevens, L. (2009). Het politiële verdachtenverhoor: meer aandacht voor methoden gewenst. In M. J. Borgers, M. J. A. Duker, & L. Stevens (Eds.), *Politie in beeld* Wolf legal publishers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

M.J.A. Duker
L. Stevens

HET POLITIËLE VERDACHTENVERHOOR:
MEER AANDACHT GEWENST VOOR DE
TOTSTANDKOMING VAN EEN BETROUWBARE
VERDACHTENVERKLARING

1. Inleiding

Het verhoor van de verdachte is de spil waar elk strafproces om draait. Zo vangt Jan Naeyé in zijn proefschrift het hoofdstuk over het verhoor aan.¹ Deze constatering doet vermoeden dat er in het Nederlandse strafproces ook veel aandacht wordt besteed aan hoe dat verhoor wordt en zou moeten worden afgenomen. Dat blijkt echter niet het geval. Weliswaar is in de rechtspraak en literatuur oog voor evident onrechtmatige verhoormethoden – zoals bijvoorbeeld de Zaanse verhoormethode² – en voor het fenomeen van tunnelvisie in de opsporing.³ Maar de gangbare verhoormethode van de politie zoals die in de meerderheid van de gevallen worden gehan-

¹ J. Naeyé, *Heterdaad: politiebevoegdheden bij ontdekking op heterdaad in theorie en praktijk* (diss. VU Amsterdam), Arnhem: Gouda Quint; Lochem: Van den Brink & Co. 1990.

² Bij deze methode werd de verdachte (van moord en afpersing) langdurig en intensief verhoord. Er werd intensief op hem ingepreft en er werd een collage getoond van foto's van het slachtoffer en foto's van zijn vrouw en kind. Zie bijvoorbeeld L.J.A. van Zwieten, *Bijzondere verhoortechnieken* en art. 29 Sv, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 78.

³ Zie bijvoorbeeld: M. Bollen, *Tunnelvisie als bedrijfsrisico*, Deventer: Kluwer 2006; H.F.M. Crombag, *Over tunnelvisie*, *Trema* 2006, p. 273-279; J. Boorsma, *Doofblind strafrecht. Tunnelvisie in grote strafzaken*, *Proces* 2005, p. 58-65.

teerd, is niet of nauwelijks onderwerp van debat.⁴ Dat is opmerkelijk gelet op de centrale rol die de verdachtenverklaring in de bewijsvoering speelt en de invloed die een eenmaal afgelegde bekentenis kan hebben op het verdere verloop van het proces. Voor de waarheidsvinding is de betrouwbaarheid van een verdachtenverklaring en daarmee eveneens de zorgvuldigheid waarmee zij tot stand is gekomen van groot belang.⁵ Omdat de rechter de bij de politie afgelegde verklaring van de verdachte via het proces-verbaal op haar waarde moet schatten, is ook de wijze van verbaliseren relevant. Wij hebben ons dan ook de vraag gesteld hoe de gebruikelijke verhoormethoden van de Nederlandse politie zijn gemodelleerd en genormeerd met het oog op een valide waarheidsvinding door de rechter. Die vraag behandelen we in deze bijdrage als volgt. Als eerste bespreken wij het juridisch kader: wat is het belang van een betrouwbare verdachtenverklaring en op welke manieren wordt de totstandkoming van de verdachtenverklaring in wetgeving en rechtspraak genormeerd. In de daaropvolgende paragrafen analyseren we op basis van het belangrijkste onderwijsmateriaal van de politie de wijze waarop verdachten worden verhoord en hoe die verhoren worden ge verbaliseerd. Ten slotte vatten we samen op welke onderdelen er volgens ons nadere normering kan worden overwogen ten aanzien van het verhoren van verdachten en het verbaliseren daarvan, en doen wij enkele aanbevelingen.

⁴ In bijvoorbeeld het handboek over de politie komen de gangbare verhoormethoden nauwelijks aan bod (C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, U. Rosenthal & E.J. van der Torre (red.), *Politie, studies over haar werking en organisatie*, Deventer: Kluwer 2007, p. 533-534, 539-543 en p. 853-854). Lensing suggereerde in 1988 dat de cultuur in Nederland is dat er nauwelijks wordt getwijfeld aan de professionaliteit en de integriteit van verhorende ambtenaren (J.A.W. Lensing, *Het verhoor van de verdachte in strafzaken*, Arnhem: Gouda Quint, 1988, p. 40). Het is met name de rechtspsychologie die aan de professionaliteit van verhoorders door de jaren heen kritische aandacht heeft besteed (bijvoorbeeld: H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken, De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Olympus 2006).

⁵ Zie over de invloed van verhoortechnieken op de verklaring van de verdachte het handboek van G.H. Gudjonsson, *The Psychology of Interrogations and Confessions*, Chichester: Wiley 2003.

2. Het belang en de normering van het verdachtenverhoor

2.1 HET BELANG VAN EEN ZORGVULDIG VERDACHTENVERHOOR

Het verhoor van de verdachte door de politie is cruciaal voor het onderzoek naar strafbare feiten. De verdachte zou immers het meeste moeten kunnen vertellen over het strafbare feit en over de betrokkenheid van hemzelf en anderen. Het verhoor biedt de mogelijkheid zoveel mogelijk relevante informatie te verzamelen. Die informatie stelt met alle andere informatie uit een dossier de rechter in staat om een afgewogen oordeel te vellen over met name de schuldvraag. De verdachte kan daarnaast ook verklaren over de omstandigheden waaronder een strafbaar feit zich heeft voorgedaan en over persoonlijke omstandigheden. Die verklaringen kunnen informatie opleveren die relevant is voor een afgewogen strafoplegging door de rechter. De praktijk laat zien dat de politie in belangrijke mate haar aandacht richt op de verklaring van de verdachte. Die verklaring heeft daardoor vaak een sturende invloed op het opsporingsonderzoek.⁶ De verklaring van de verdachte is mede daardoor voor de bewijsvoering en oordeelsvorming door de rechter van groot belang. Bij verstekzaken legt de verdachte geen verklaring meer tegenover de rechter af. Maar ook wanneer de verdachte wel aanwezig is, vormt diens verklaring bij de politie een belangrijk uitgangspunt. Als de verdachte zijn bij de politie afgelegde verklaring intrekt, mag de rechter die toch voor het bewijs gebruiken.⁷ Wat de verdachte bij de politie verklaart, heeft dus een definitief karakter in de zin dat de verdachte daaraan gehouden kan worden. Eveneens kunnen de verklaringen van de verdachte die niet bekend toch op onderdelen een bewezenverklaring ondersteunen, zoals

⁶ Zie H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen, W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Olympus 2006, p. 139; zie voor Amerikaans onderzoek onder andere R.A. Leo, 'Inside the interrogation room', 86 *Journal of Criminal Law and Criminology* 1996, p. 266-303 en R.J. Ofshe & R.A. Leo, *The social psychology of police interrogation: the theory and classification of true and false confessions*, 16 *Studies in Law, Politics and Society* 1997, p. 193.

⁷ De rechter zal in dat verband niet snel geneigd zijn mee te gaan met de stelling van de verdachte dat hij ten onrechte een verklaring heeft afgelegd, aldus Buruma (Y. Buruma, *Betrouwbaar bewijs*, DD 2009, p. 311). Zie ook voor Amerikaans onderzoek met betrekking tot de impact van een eenmaal afgelegde (valse) bekentenis op het verdere verloop van het proces, R.A. Leo & D. Davis, *From False Confession to Wrongful Conviction. Seven Psychological Processes*, *The Journal of the American Academy of Psychiatry and Law* 2009, nog niet gepubliceerd.

de enkele omstandigheid dat de verdachte op de plaats delict is geweest. Zelfs wanneer de verdachte in zijn verklaring kennelijk liegt, kan dat bij de bewijsvoering worden betrokken. Ten slotte is van belang dat verklaringen van verdachten niet alleen tegen henzelf kunnen worden gebruikt maar ook als bewijs kunnen dienen tegen medeverdachten.⁸ Kortom, de verdachtenverklaring heeft in potentie een enorme invloed op de waarheidsvinding.

De verklaringen die de verdachte bij de politie heeft afgelegd, krijgen pas door de opname in dat proces-verbaal van verhoor betekenis voor de bewijsvoering. Dat proces-verbaal is immers de vorm waarin de rechter kennis neemt van hetgeen de verdachte bij de politie heeft verklaard. De verhorende ambtenaar is ingevolge artikel 152 van het Wetboek van Strafvordering (Sv) verplicht proces-verbaal van het verhoor op te maken. Het is voor een zorgvuldige waarheidsvinding van belang dat dat proces-verbaal zo goed mogelijk weergeeft wat de verdachte daadwerkelijk heeft gezegd. Het mag niet zo zijn dat de verdachte later wordt opgehangen aan opgetekende verklaringen die hij niet heeft afgelegd of die hij anders heeft bedoeld. Heeft een getuige bij de politie verklaringen afgelegd, dan wordt die getuige doorgaans niet nog eens door de rechter gehoord. Bij een verdachte is dat anders, doordat uitgangspunt is dat hij ter terechtzitting verschijnt en de rechter hem daar weer ondervraagt. Vaak kan de rechter door het horen van de verdachte ter terechtzitting onderzoeken in hoeverre de inhoud van het proces-verbaal juist is. Maar zoals hiervoor al naar voren kwam, als de verdachte meent dat zijn verklaringen door de politie verkeerd zijn opgetekend, kan de rechter als hij daar geen geloof aan hecht toch die verklaringen voor het bewijs gebruiken.

2.2 NORMERING VAN HET VERDACHTENVERHOOR

Wetgeving

Men zou wellicht verwachten dat een zo belangrijk opsporingsinstrument als het verhoor van de verdachte uitvoerig wettelijk is genormeerd. Dat blijkt niet het geval te zijn. Het verhoor van de verdachte is genormeerd in artikel 29 Sv. Het eerste lid van artikel 29 Sv bepaalt dat de verhorende ambtenaar zich onthoudt van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen waarvan niet gezegd kan worden dat zij in vrijheid is afgelegd. Aan

⁸ Dat kunnen zij indien de zaken van de verschillende verdachten niet gevoegd worden behandeld (G.J.M. Corstens, Het Nederlands strafprocesrecht, Deventer: Kluwer 2008, p. 676). In de praktijk worden zaken tegen medeverdachten doorgaans gelijktijdig doch niet gevoegd behandeld.

de verdachte komt aldus verklaringsvrijheid toe. Deze wordt gewaarborgd door middel van het verbieden van het uitoefenen van druk.⁹ Naeyé wijst er met verwijzing naar de wetsgeschiedenis op dat dit pressieverbod zich niet alleen keert tegen grove vormen van fysieke of morele dwang maar ook tegen 'elke beïnvloeding, elke pressie van dien aard, dat zij een bepaalde verdachte buiten staat stelt zich behoorlijk rekenschap te geven van de inhoud zijner verklaringen, elk te lang voortzetten van het verhoor, alle vragen welke de strekking hebben antwoorden te doen geven die niet de vrije uitdrukking zijn van de gedachten van hem tot wie de vraag is gericht.'¹⁰ Naast het pressieverbod schrijft artikel 29 Sv als waarborg van de verklaringsvrijheid voor dat de verdachte het recht heeft om te zwijgen en dat hij op dat recht gewezen moet worden.¹¹ Het artikel vormt aldus een centrale en wezenlijke waarborg binnen het strafproces ten aanzien van de positie van de verdachte en de normering van het verhoor. Nadere regels voor een zorgvuldig verhoor, het tot stand komen van de verdachtenverklaring of de opstelling van de verhoorders kent het wetboek niet.

Wat betreft het optekenen van de woorden van de verdachte bepaalt artikel 152 Sv dat de politie ten spoedigste proces-verbaal opmaakt van hetgeen door haar tot opsporing is verricht. Dat geldt dus ook voor het verhoor van de verdachte. Een algemeen uitgangspunt is dat in het proces-verbaal alles staat wat relevant is voor beoordeling van de zaak door de rechter. Het komt ons voor dat dit eveneens de ontkenning van de verdachte en zijn versie van wat er gebeurd is behelst, maar een duidelijk voorschrift daaromtrent bestaat niet. Het derde lid van artikel 29 Sv bepaalt voorts dat verklaringen van de verdachte, bepaaldelijk die welke een bekentenis inhouden, in het proces-verbaal van verhoor zoveel mogelijk in zijn eigen woorden worden opgenomen. Het is echter niet duidelijk hoe letterlijk de verhoorders daartoe het verhoor moeten verbaliseren en in hoeverre ook ontkennende verklaringen in de eigen woorden moeten worden weergegeven. Overigens bepaalt de wet niet dat de verdachte aan de verbalisant kan verzoeken zijn verklaring woordelijk weer te geven, zoals wel het geval is wanneer de verdachte door een rechter wordt verhoord (art. 25 lid 2 Sv, art. 172 lid 3 Sv en art. 326 lid 2 Sv). Ook is niet geregeld wanneer een proces-verbaal in monoloogvorm of in een vraag-antwoord vorm moet worden opgemaakt. Ten aanzien van het verhoor bij de rechter-commissaris bepaalt art. 172 lid 2 Sv

⁹ Zie L. Stevens, *Het nemo-teneturbeginsel: van zwijgrecht naar containerbegrip*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2005, hoofdstuk 4, met name p. 43-44.

¹⁰ Naeyé 1990, p. 235, verwijzend naar Kamerstukken II 1913-1914, 286, nr. 3, p. 41.

¹¹ Zie Stevens 2005, p. 45, 56-58.

dat naast de verklaring van de verdachte ook op verzoek de daaraan voorafgaande vraag wordt opgetekend. Een dergelijke regel bestaat niet voor het verhoor door de politie.

Rechtspraak

Ook in de rechtspraak vindt men weinig normen terug over methoden van verhoren in het licht van de betrouwbaarheid van verklaringen. De wijze waarop verhoren van verdachten hebben plaatsgevonden, komt in strafzaken doorgaans slechts aan bod in termen van de rechtmatigheid van die verhoren en niet uitdrukkelijk in termen van de betrouwbaarheid ervan. Rechtmatigheid en betrouwbaarheid hangen natuurlijk sterk met elkaar samen, omdat van een onrechtmatige verhoormethode doorgaans wordt aangenomen dat zij het risico oplevert van onbetrouwbare verklaringen, terwijl onbetrouwbare verhoormethoden als onrechtmatig kunnen worden aangemerkt. Maar de vragen naar rechtmatigheid en betrouwbaarheid dienen ook van elkaar te worden onderscheiden.¹² De rechtmatigheid betreft de vraag of een bepaalde verhoormethode juridisch toelaatbaar is. De vraag of en in hoeverre een verhoormethode in een concreet geval daadwerkelijk betrouwbare resultaten oplevert, is feitelijk van aard en vereist meer nuance bij de oordeelsvorming: verhoormethoden die doorgaans als onrechtmatig worden aangemerkt, kunnen betrouwbare resultaten opleveren en rechtmatige verhoormethoden kunnen onbetrouwbare resultaten opleveren. De ernst van het feit kan bijvoorbeeld maken dat een mate van druk die in andere gevallen onrechtmatig zou zijn toch juridisch toelaatbaar is, terwijl die druk de betrouwbaarheid van de verkregen verklaringen wel aantast.¹³

Van verschillende verhoormethoden waarvan in de rechtspraak is bepaald dat ze onrechtmatig zijn,¹⁴ kan worden aangenomen dat ze een onaanvaardbaar

¹² Vgl. M.J. Dubelaar, Betrouwbaarheid versus rechtmatigheid in strafzaken, RM Themis 2009, nr. 3, p. 93-105.

¹³ Vgl. het onderscheid dat Jörg maakt in Melai/Groenhuijsen, Wetboek van Strafvordering (losbl.), art. 29 Sv, aant. 10.

¹⁴ Zie reeds Lensing 1988, p. 169 e.v. Zie ook N. Jörg, Melai/Groenhuijsen, Wetboek van Strafvordering (losbl.), art. 29 Sv, aant. 9. Duidelijke voorbeelden zijn het gebruik van geweld en bedreigingen door verhorende ambtenaren (K. Gerritsen, (On)duidelijkheden rondom ongeoorloofde pressie in het verdachtenverhoor, AA 2000, p. 231). Hoewel het hof in de betreffende zaak daar anders over oordeelde, achtte de Hoge Raad het onrechtmatig om gedurende het verhoor schietende bewegingen te maken nabij het hoofd van de verdachte en om hem voor te houden te gaan knippen en plakken terwijl de rechtbank voor waar zal aannemen wat tegen hem pleit (HR 9 mei 2000, LJN AA5732). Vgl. ook het rapport d.d. 1 november 1996 van de Recherche Advies Commissie aan de Minister van Justitie over de doelmatigheid en rechtmatigheid van de Zaanse verhoormethode.

risico op onbetrouwbare verklaringen opleveren. Maar daarnaast geeft de rechtspraak weinig houvast ten aanzien van wat wordt gezien als een betrouwbaar en zorgvuldig verhoor. In de door ons bestudeerde rechtspraak houdt een verweer dat zich richt tegen het verhoor van de verdachte, doorgaans in dat er ontoelaatbare druk is uitgeoefend en dat de verklaring van de verdachte niet kan worden beschouwd als in vrijheid te zijn afgelegd. Deze verweren zijn vaak weinig succesvol. Dat heeft er onder meer mee te maken dat wanneer er geen auditieve of audio-visuele registratie van het verhoor is, nauwelijks valt vast te stellen wat er precies gedurende het verhoor is gebeurd.¹⁵ In de meeste gevallen is het proces-verbaal van verhoor de enige bron. Dan moet de verklaring over ontoelaatbare druk op haar aannemelijkheid worden beoordeeld en daarop stuit het verweer dan snel af.¹⁶ Soms velt de rechter wel een oordeel over de wijze van verhoren, omdat er iets over kan worden vastgesteld of omdat de inhoud van het daaromtrent gevoerde verweer tot uitgangspunt wordt genomen. In die gevallen oordeelt de rechter meestal dat de druk niet zodanig was dat er sprake is geweest van een onrechtmatig verkregen verklaring,¹⁷ waarbij bijvoorbeeld betrokken kan worden dat daarover niet eerder is geklaagd of dat de verdachte ook later is blijven bekennen.¹⁸ Of en in hoeverre de wijze van verhoren niettemin de betrouwbaarheid van de verklaringen kan hebben aangetast, blijft dan vaak in het midden. Soms is er wel reden om de resultaten van het politieverhoor met het oog op de betrouwbaarheid van het

thode. Zie over de Zaanse verhoormethode: HR 13 mei 1997, NJ 1998, 152 en EHRM 14 maart 2000, Jager tegen Nederland, 39195/98, waarin de Zaanse verhoormethode geen schending van art. 3 EVRM opleverde; vgl. ook Rechtbank Groningen 2 september 1996, LJN AA5513. Vgl. voorts EHRM 5 november 2002 (Allan v UK), 48539/99, r.o. 43.

¹⁵ Soms is daarover in het bijzonder geverbaliseerd (zie bijvoorbeeld: Rechtbank Maastricht 27 oktober 2004, LJN AR4661). Dat is echter meer uitzondering dan regel.

¹⁶ Vgl. Hof Amsterdam 16 maart 2000, LJN AD8508; Hof Arnhem 2 juni 2008, LJN BD2944; Rechtbank Zwolle 7 augustus 2007, LJN BB2102

¹⁷ Vgl. Rechtbank Dordrecht 30 september 2003, LJN AL3225; Rechtbank 's-Hertogenbosch 19 maart 2007, LJN BA0931; Rechtbank Breda 4 oktober 2004, LJN AR3188; Hof Arnhem 10 februari 2004, LJN AO3327; Hof 's-Hertogenbosch 14 december 2007, LJN BCo238; Hof Arnhem 12 juli 2004, LJN AQ0344; HR 7 februari 2006, LJN AU8912; Hof Amsterdam 18 mei 2005, LJN AT5812; HR 12 maart 2002, LJN AD8906.

¹⁸ Hof Arnhem 2 juni 2008, LJN BD2944; Rechtbank Breda 4 oktober 2004, LJN AR3188; Hof Arnhem 10 februari 2004, LJN AO3327; Hof 's-Hertogenbosch 14 december 2007, LJN BCo238; HR 7 februari 2006, LJN AU8912

bewijs uit te sluiten,¹⁹ of met extra zorgvuldigheid te waarden,²⁰ en om de verhoren en de daaruit voortgekomen verklaringen nader onder de loep te nemen.²¹ Maar dan gaat het met name om kenmerken van de persoon van de verdachte, zoals zwakbegaafdheid, jeugdigheid of extreme spanning, die in samenhang met het belastende karakter van het verhoor maken dat aan de betrouwbaarheid van de verklaringen moet worden getwijfeld.²²

Kortom, binnen de rechtspraak lijkt binnen het kader van de onrechtmatigheidstoets moeilijk vat te krijgen op de betrouwbaarheid van het verhoor en de verklaring van de verdachte. Betrouwbaarheid van verdachtenverhoren is als zodanig weinig onderwerp van een inhoudelijk rechterlijk oordeel. Daar waar dat wel gebeurt, gaat het in vrijwel alle gevallen om kwetsbare verdachten. De rechtspraak wekt de indruk dat er in feite geen handvatten zijn om de betrouwbaarheid van verklaringen te toetsen op basis van de precieze wijze van verhoren. Zolang het proces-verbaal geen aanleiding geeft voor twijfels over de tekst, en als er verder niet kan worden vastgesteld wat er tijdens het verhoor precies is gebeurd,²³ zal een betrouwbaarheidsverweer ook ten aanzien van de verbalisering niet snel kunnen worden gehonoreerd. Verweren die erop neer komen dat de verklaring van de verdachte verkeerd in het proces-verbaal is opgetekend, kunnen worden verworpen met het argument dat de opgetekende verklaring aan de verdachte is voorgelezen of voorgehouden en daarna is ondertekend.²⁴ Vaak levert ook het horen van verbalisanten weinig op.²⁵ Het wrange daarbij is dat een verklaring voor de omstandigheid dat de betrouwbaarheid van de resultaten van een verhoor weinig aandacht krijgt, nu juist kan zijn dat de verbalisering van het verhoor onzorgvuldig is geweest.

¹⁹ Rechtbank Roermond 12 september 2006, LJN AY9129; Rechtbank Rotterdam 17 december 2004, LJN AT9848 en LJN AT9858 (jeugdige verdachten); Rechtbank Maastricht 27 oktober 2004, LJN AR4661.

²⁰ Rechtbank Maastricht 25 april 2008, LJN BD0565.

²¹ Rechtbank Groningen 19 april 2007, LJN BA3371; Rechtbank 's-Hertogenbosch 28 juli 2008, LJN BD8583; Rechtbank Maastricht 25 april 2008, LJN BD0565.

²² Zie echter Hof 's-Hertogenbosch 4 maart 2008, LJN BC5638. Uit registraties bleek het hof dat de verhoorders suggestieve en sturende vragen stelden, waarbij ook daderkennis werd verstrekt, terwijl de verhoorders de verdachte uitmaakten voor psychisch ziek. De verklaringen werden als in strijd met het pressieverbod verkregen van het bewijs uitgesloten (zie hierover Buruma 2009).

²³ Een uitzonderlijk voorbeeld van onprofessioneel verbaliseren deed zich voor in Rechtbank Arnhem 8 augustus 2007, LJN BB1668.

²⁴ Hof Arnhem 10 februari 2004, LJN AO3327.

²⁵ J.A.W. Lensing, Controle op het politieverhoor, meer waarborgen voor de verdachte en de strafrechtspleging, Justitiële Verkenningen, nr. 4 1998, p. 37.

Verhoorregistratie en advocaat bij verhoor

Het is de bedoeling van het openbaar ministerie dat in de toekomst alle verhoren auditief of audio-visueel zullen worden opgenomen, tenzij de toegevoegde waarde daarvan gering is.²⁶

Met opnames van verhoren is natuurlijk goed te onderzoeken of de verklaringen in het proces-verbaal overeenkomen met hetgeen er in werkelijkheid is verklaard²⁷ en of de verhoren op zodanige wijze hebben plaatsgevonden dat aan de resultaten ervan geloof kan worden gehecht. Een bijkomend voordeel van een opname is bovendien dat verhoorders het proces-verbaal achteraf kunnen uitwerken en hun aandacht beter kunnen richten op het verhoren als zodanig.²⁸ Maar nog steeds zullen vele verhoren van verdachten worden uitgevoerd zonder die op te nemen. Er is bovendien niet altijd voldoende tijd om processen-verbaal later uit te werken en niet voldoende gelegenheid de verdachte het proces-verbaal later te laten ondertekenen. Voorts kan het gelet op tijdgebrek geen uitgangspunt zijn dat rechter en procespartijen elke keer alle opnames af luisteren. Daarnaast moet de betekenis van opnames ook worden gerelativeerd. Zij bieden immers nog steeds geen waarborg voor zorgvuldige verhoormethoden, maar zijn met name een middel om achteraf toe te zien op de gang van zaken tijdens het verhoor. Uit buitenlands onderzoek blijkt bovendien dat ondanks de opname van het verhoor de werkelijke omstandigheden waaronder de verdachte verklaart voor een deel onzichtbaar blijven.²⁹ Naast de auditieve en audiovisuele opname van verdachtenverhoren hechten velen belang aan de aanwe-

²⁶ Zie hierover onder meer de brief van de minister van 25 augustus 2006 (Kamerstukken II 2006-2007 30 300 VI, nr. 178) en de brief van de minister van 15 april 2009 (Kamerstukken II 2008-2009, 31 700 VI, nr. 117). Er is volgens de laatste brief een Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren vastgesteld die in werking treedt zodra de politie in staat is de registratie van verhoren zo grootschalig als beoogd te verwezenlijken. Vgl. ook de aanbeveling van de Nationale Ombudsman in rapport nr. 2006/010.

²⁷ Zie bijvoorbeeld Hof Amsterdam 18 mei 2005, LJN AT5812.

²⁸ M. Huisman, J. Pranger en P. Steenwinkel, *Geef mij de feiten. Schrijfadvisen voor een effectief proces-verbaal*, Deventer: Kluwer 2007, p. 57.

²⁹ McConville constateerde bijvoorbeeld dat bij het registreren van het verhoor de verhoortechnieken en de omstandigheden waaronder de verdachte verklaart in belangrijke mate onzichtbaar blijven door de wijze waarop de verhoorders in dergelijke gevallen het verhoor voorbereiden en uitvoeren (M. McConville, *Videotaping interrogations: Police behaviour on and off camera*, *The Criminal Law Review* 1992, p. 532-548).

zigheid van een advocaat bij het politieverhoor.³⁰ Ook die aanwezigheid kan de zorgvuldigheid van het verhoor bevorderen. De uitspraken van het EHRM in de zaken Salduz en Panovits hebben de minister ertoe gebracht plannen te maken om te waarborgen dat de verdachte steeds de gelegenheid krijgt voorafgaand aan het verhoor door de politie met een advocaat te overleggen,³¹ en ook de Hoge Raad heeft zich in die zin uitgesproken.³² Wetgeving waarin een afdwingbaar recht op aanwezigheid van de raadsman wordt neergelegd laat nog op zich wachten.³³ Wij vragen ons echter af in hoeverre de raadsman daadwerkelijk de zorgvuldigheid kan beïnvloeden als hij net als in het huidige experiment zich niet mag bemoeien met de gang van zaken.³⁴ De verdachte vragen om ook te vertellen over ontlastende omstandigheden is daardoor immers niet toegestaan. Dat de advocaat bij de verbalisering en ondertekening van het proces-verbaal van verhoor enige invloed kan doen gelden, ligt meer voor de hand maar hangt ook af van de bereidwilligheid van de verhoorders.

Slotsom

De normering van het verdachtenverhoor in wet en rechtspraak biedt weinig aanknopingspunten voor hoe een verdachtenverhoor moet worden uitgevoerd en geverbaliseerd. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt uiteindelijk bij de verhoorders zelf en de personen die verantwoordelijk zijn voor het strafrechtelijke onderzoek. Hoe verhoren feitelijk worden uitgevoerd, onttrekt zich doorgaans aan het zicht van officieren van justitie en het openbaar ministerie voert in dat verband ook geen eenduidig beleid. De controle door registratie van verhoren en de betrokkenheid van de advocaat vormen positieve ontwikkelingen maar hebben op de uitgangspunten voor het verdachtenverhoor als zodanig geen betrekking. In de navolgende paragrafen bespreken wij daarom de daadwerkelijke verhoor- en verbaliseringsmethoden van de politie op basis van hetgeen de politie daarover wordt geleerd.

³⁰ Zie daarover onder meer de brief van 29 juni 2007 over het experiment raadsman bij het politieverhoor (Kamerstukken II 2006-2007, nr. 30 800 VI, nr. 113).

³¹ Zie de eerdergenoemde brief van de minister van 15 april 2009 over de aanwezigheid van de raadsman bij het politieverhoor, hoofdstukken 4.3 en 5.

³² Hoge Raad 30 juni 2009, LJN BH3081, BH3084, BH3079.

³³ De minister heeft aangegeven de resultaten van het experiment raadsman bij verhoor te willen afwachten.

³⁴ Zie het Protocol experiment raadsman bij politieverhoor van verdachte, te vinden op http://www.advocatenorde.nl/newsarchive/Protocol_Raadsman_politieverhoor.def.pdf

Dat doen wij met name door het onderwijsmateriaal van de politie te analyseren en daarbij ook enkele inzichten te betrekken uit met name buitenlands onderzoek inzake betrouwbaar verhoren.

3. De gangbare verhoormethode van de Nederlandse politie: de SVS

3.1 INLEIDING

Empirisch onderzoek naar door de politie gehanteerde verhoormethoden- en technieken is, voor zover ons bekend, in Nederland nog nooit uitgevoerd. Wetenschappelijke kennis over de in de praktijk aangewende verhoormethoden is derhalve niet voorhanden. Voorts is het lastig om volledig zicht te krijgen op de theorie die de Nederlandse politie wordt geleerd inzake verhoormethoden.³⁵ Het staat echter wel vast dat de Handleiding verhoor van Van Amelsvoort³⁶ en de daarin omschreven standaardverhoorstrategie (SVS)³⁷ uitgangspunt is voor hoe een verhoor moet plaatsvinden en dus ook de basis vormt voor elke verhooropleiding.³⁸ De politieambtenaar die geen

³⁵ Zie over kenmerken van het onderwijs binnen de politie in het kort: C.J.C.F. Fijnaut e.a. (red.) 2007, p. 429-435.

³⁶ A. van Amelsvoort e.a., Handleiding verhoor, 's-Gravenhage: Reed Business 2007.

³⁷ Naast de standaard verhoorstrategie worden in het handboek nog twee andere verdachtenverhoormethodes behandeld die als alternatief of vangnet lijken te worden gebruikt in (onder andere) het geval dat de SVS niet het gewenste resultaat oplevert. Dit zijn de directe stapelmethode en de vraag-en-antwoordmethode. In N.M. Nierop & A.J.M. Mooij, Het verdachtenverhoor in bijzondere zaken. De relatie tussen opleiding en praktijk. Onderzoeksrapport ten behoeve van de Recherche Advies Commissie Werkgroep Verhoormethoden, KLPD Divisie Recherche 2000, en in de Handleiding verhoor wordt voorts aandacht besteed aan (cursussen voor) verhoren in bijzondere situaties zoals wanneer er sprake is van een gedragsgestoorde verdachte, een zedendelict of georganiseerde criminaliteit. Deze verhoormethoden zijn doorgaans variaties op de SVS of richten zich bijvoorbeeld op de voorbereiding van een verhoor in een gecompliceerde zaak. Wezenlijk verschil met de SVS is er niet. Omdat de SVS in alle gevallen de basis blijft en wij met name geïnteresseerd zijn in de standaard manieren waarop de politie verhoort, laten wij de variaties op de SVS en de bijzondere situaties hier verder buiten beschouwing.

³⁸ Uit een artikel van Nierop uit 2005 kan reeds worden afgeleid dat de standaard verhoorstrategie een verhoormethode is die iedere rechercheur in Nederland op

rechercheur is, leert al in het initiële onderwijs over de standaardverhoorstrategie. Als hij er voor kiest rechercheur te worden, kan hij de Basisopleiding tot rechercheur (BOR) gaan volgen, waarbinnen nog meer aandacht wordt besteed aan het verdachtenverhoor en in het bijzonder de standaardverhoorstrategie en de relatie tot de bewijsvoering in strafzaken. Binnen een algemeen verdiepende tactische rechercheopleiding kan de rechercheur een afstudeerrichting professioneel verhoor kiezen. Daarbinnen wordt onder meer de zogenaamde VUG-cursus verzorgd: voorbereiding en uitvoering gecompliceerde verhoren. Die cursus richt zich met name op de voorbereiding van verhoren en leidt de gespecialiseerde rechercheur mede op tot een verhoorcoach die binnen het eigen korps mede als adviseur kan fungeren. Ook in dat kader is de SVS het uitgangspunt.³⁹

De Handleiding verhoor is duidelijk een boek dat is ontwikkeld in de praktijk.⁴⁰ De verschillende verhoormethodes worden niet altijd even systematisch weergegeven. Het is soms dan ook puzzelen om het volledige plaatje van een methode voor ogen te krijgen. In onderstaande paragraaf bespreken en becommentariëren wij datgene wat wij als belangrijkste uitgangspunten en uitwerkingen zien van de SVS. Daarbij nemen wij ook de communicatie(strategieën) mee die in het algemene deel van de Handleiding uiteen worden gezet, nu deze onlosmakelijk zijn verbonden met de wijze waarop de Nederlandse politie haar verhoren vormgeeft. Hetzelfde geldt voor de algemene paragrafen die in de Handleiding worden besteed aan de voorbereiding en de opbouw van het verdachtenverhoor.

3.2 DOEL EN VOORWAARDEN VOOR TOEPASSING

De term ‘standaard’ geeft al aan dat de verhoormethode bruikbaar is voor de grootste groep verdachten.⁴¹ In de Handleiding staat dat de methode ‘in bijna alle zaken’ kan worden gebruikt. Volgens Nierop betreft de categorie

termijn geacht wordt te kennen. N.M. Nierop, Het verdachtenverhoor in Nederland. Wat wordt verhoorders geleerd?, NJB 2005, p. 887-890.

³⁹ Met dank aan Ron de Ruijter en René Stoelhorst voor hun uitleg over de structuur van de opleiding aan de politieacademie.

⁴⁰ In verschillende publicaties wordt aangegeven dat de SVS is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek. Dat onderzoek blijkt echter een beperkt opgezet experiment uit 1990 dat niet volgens wetenschappelijke methodes is uitgevoerd (Nierop 2005, p. 889)

⁴¹ Zie ook E.M.Th. Beenackers, Bijzondere verhoormethoden. Een literatuurverkenning. Onderzoeksnotities WODC 1998/6, p. 3.

waar de SVS voor is bedoeld de categorie middelzware delicten.⁴² De Handleiding zelf geeft in dit verband drie voorbeelden van zaken waarbij de SVS een geschikte verhoormethode is. Twee daarvan zien op vormen van gekwalificeerde diefstal en één houdt verband met moord en doodslag.⁴³ Dat lijkt een categorie die gaat van middelzware delicten naar zware delicten. Heel veel houvast biedt dat niet als men deze voorbeelden afzet tegen het uitgangspunt dat de SVS in bijna alle zaken geschikt is. Bovendien is de vraag of een eenvoudige diefstal die bewijsrechtelijk minder eenvoudig is en dus een zorgvuldige aanpak vergt, ook niet in aanmerking zou moeten komen voor een verhoormethode waarover is nagedacht, zoals de SVS. Vermoedelijk gaat de Handleiding er wel vanuit dat ook in dergelijke zaken de methode geschikt kan zijn, maar welke relevantie aan de verhoormethode moet worden verbonden voor dergelijke minder grote zaken is niet duidelijk.

Volgens de Handleiding is de standaard verhoorstrategie hoe dan ook bedoeld voor zaken waarin de verdachte niet zomaar een verklaring zal afleggen over het strafbare feit.⁴⁴ In een WODC-onderzoek uit 1998 wordt het iets scherper geformuleerd: 'Dit [de standaard verhoorstrategie, MD/LS] is een tactische verhoorstrategie, die als doel heeft de verdachte in te sluiten met bewijs, zodat hij als hij het delict heeft gepleegd, gaat inzien dat verder ontkennen zinloos is.'⁴⁵ Duidelijk is dus dat de standaard verhoormethode erop is gericht een bekennende verklaring van de verdachte te verkrijgen, althans dat de verdachte in ieder geval verklaart over het delict en zijn betrokkenheid daarbij. In dat kader lijkt het van belang dat er reeds sterke andersoortige belastende informatie daadwerkelijk aanwezig is. Het toepassen van omsingelingstactieken terwijl die omsingeling niet berust op feiten waaruit de schuld van de verdachte blijkt, is immers een factor die (mede in onderlinge samenhang met andere factoren) in belangrijke mate kan bijdragen aan het afleggen van een valse bekentenis door de verdachte, zo blijkt uit onderzoek.⁴⁶ De bovengenoemde formulering lijkt te impliceren dat de

⁴² Nierop 2005, p. 889

⁴³ Van Amelsvoort 2007, p. 327.

⁴⁴ Van Amelsvoort 2007, p. 327

⁴⁵ Beenackers 1998, p. 3.

⁴⁶ R.J. Ofshe & R.A. Leo, The decision to confess falsely: rational choice and irrational action, 74 *Denver University Law Review* 1997, p. 979-122; R.J. Ofshe & R.A. Leo, The social psychology of police interrogation: the theory and classification of true and false confessions, 16 *Studies in Law, Politics and Society* 1997, p. 189-251. Zie voorts over dit onderzoek nog R.A. Leo, False Confessions: Causes, Consequences and Implications, *The Journal of the American Academy*

methode alleen kan worden toegepast als nagenoeg vaststaat dat de verdachte het delict heeft gepleegd.

Bij nadere bestudering van de voorwaarden voor toepassing blijft het echter onduidelijk hoe sterk de aanwezige belastende informatie moet zijn. De handleiding stelt dat er sprake moet zijn van 'voldoende tactische en/of technische aanwijzingen (...) voor het opstellen van een verhoorplan',⁴⁷ hetgeen vanuit het doel van de methode gezien waarschijnlijk betekent dat er zoveel 'munitie' moet zijn dat de verdachte daarmee omsingeld kan worden. Volledig hoeft de beschikbare informatie in ieder geval niet te zijn, wil de verdachte kunnen worden omsingeld. Volgens de handleiding kan de SVS zelfs worden toegepast in de situatie dat doorrechercheren geen optie meer is, zodat de verklaring in die gevallen uitsluitel kan geven inzake bepaalde missende informatie over bestanddelen van het strafbare feit.⁴⁸ Dat betekent onzes inziens dat in een dergelijke situatie de verklaring van de verdachte juist noodzakelijk kan zijn voor de bewezenverklaring van een bepaald feit. Het lijkt er derhalve op dat er sprake is van een dubbelzinnige benadering. De strategie is gericht op het verkrijgen van een bekennende verklaring, terwijl de belastende informatie die de bekentenis 'rechtvaardigt' kennelijk niet altijd aanwezig hoeft te zijn. Dit betekent ogenschijnlijk dat er omsingeld kan worden wanneer de mogelijkheid bestaat dat de verdenking onterecht is, hetgeen in het licht van eerder genoemd onderzoek onverstandig lijkt.

Een andere belangrijke voorwaarde voor toepassing van de SVS houdt in dat de verdachte 'normaal drukgevoelig' moet zijn.⁴⁹ Wanneer een verdachte 'normaal drukgevoelig' is, lijkt ons echter moeilijk te bepalen. Ziet deze voorwaarde erop toe dat verdachten die beïnvloedbaar zijn of extra gevoelig blijken voor bijvoorbeeld 'compliance' niet mogen worden omsingeld volgens de SVS? Dat zou in zijn algemeenheid begrijpelijk zijn gezien het hogere risico op valse bekentenissen bij bepaalde kwetsbare verdach-

of Psychiatry and the Law 2009 en Gudjonsson 2003, hoofdstuk 8. Zie van Gudjonsson ook hoofdstukken 6, 7, 13 en 14 voor overige onderzoeken op dit terrein.

⁴⁷ In de al wat oudere Handleiding verdachtenverhoor van Van den Adel – de voorloper van de Handleiding verhoor – wordt gesteld dat er zo'n vijf tot tien aanwijzingen vereist zijn. Waar deze aantallen vandaan komen, welke eisen er aan de aanwijzingen worden gesteld, en of ze nog steeds worden gehanteerd, is echter niet duidelijk. Zie H.M. van den Adel, Handleiding verdachtenverhoor, 's-Gravenhage: VUGA Uitgeverij 1997, p. 61.

⁴⁸ Van Amelsvoort 2007, p. 297

⁴⁹ Van Amelsvoort 2007, p. 327.

ten.⁵⁰ Maar kunnen rechercheurs die niet zijn getraind op psychologisch vlak wel bepalen of een verdachte in die zin een risico vormt? En op basis van welke criteria zouden zij dat moeten doen? De handleiding geeft niet meer uitleg en houvast dan dat het gaat om een verdachte die 'geen extreme of juist helemaal geen reacties vertoont waar je dit normaliter zou verwachten'. Kan de recherche gebruik maken van gedragsdeskundigen, dan is de drukgevoeligheid natuurlijk beter in te schatten, maar die deskundigen zullen bij de meerderheid van de opsporingsonderzoeken niet voorhanden zijn.

3.3 WERKWIJZE

De wijze waarop de Handleiding de kunst van het verhoren onderwijst, lijkt ver af te staan van de in velerlei onderzoek sterk bekritiseerde 'list-en-bedrog-methoden' die bijvoorbeeld in de Verenigde Staten in zwang zijn.⁵¹ De Handleiding maakt gebruik van de bekende wetenschappelijke inzichten over hoe het niet moet en beter kan. Zo wordt op diverse momenten aandacht besteed aan het toetsen van de betrouwbaarheid van de verklaring en aan de opstelling en het gedrag van de verhoorder. Volgens de Handleiding dient te worden nagegaan welke zaakinformatie de verdachte mogelijk al van derden heeft verkregen en moet de door de verdachte verstrekte informatie worden getoetst.⁵² Ook wordt de verhoorder gemaand zich neutraal op te stellen en de verdachte niet te confronteren met niet bestaande aanwijzingen.⁵³ In een apart hoofdstuk over betrouwbaarheid wordt bovendien aandacht besteed aan de vraag hoe het gedrag van de verhoorder van invloed kan zijn op het afleggen van een valse bekentenis. Verwezen wordt bijvoorbeeld naar het onderzoek van Gudjonsson inzake de invloed van suggestieve vraagstelling op de verdachtenverklaring en er wordt duidelijk gemaakt dat doordrammen, misleiden, het toepassen van trucs, en het doen van beloften om een bekentenis te verkrijgen, niet aanvaardbaar zijn.⁵⁴ Er

⁵⁰ Zie Gudjonsson 2003, hoofdstukken 6-9 en 11-14.

⁵¹ Bekend is de zogenaamde 'Reid Technique', F.E. Inbau et.al., *Criminal Interrogation and Confessions*, Gaithersburg, MD: Aspen 2001. De methode wordt uitgebreid beschreven en becommentarieerd in bijvoorbeeld Gudjonsson 2003, p. 10-21, J.P. Buckley, *The Reid Technique of interviewing and interrogation*, in: T. Williamson, *Investigative Interviewing. Rights, research and regulation*, Devon: Willan Publishing 2006, hoofdstuk 10.

⁵² Van Amelsvoort 2007, p. 281 en 295.

⁵³ Van Amelsvoort 2007, p. 333.

⁵⁴ Van Amelsvoort 2007, p. 263-271.

zijn echter ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij de uitgangspunten voor het verdachtenverhoor zoals omschreven in de Handleiding.

De kern van de standaardverhoorstrategie is het gebruik van een slim samenspel van tactieken teneinde de verdachte de veronderstelde waarheid te laten verklaren. Deze tactieken zijn het verminderen van de weerstand van de verdachte, druk opbouwen, omsingelen van de verdachte met tactische aanwijzingen en belonen van de verdachte als hij zijn verklaring richting de (veronderstelde) waarheid bijstelt.⁵⁵ Het omsingelen gebeurt door de verdachte open vragen te stellen aan de hand van de beschikbare tactische aanwijzingen en door de verdachte (opbouwend) te confronteren met (tegenstrijdigheden tussen zijn verklaring en) de tactische aanwijzingen. Het komt niet duidelijk naar voren in hoeverre de verhoorder moet doorvragen op elementen in de verklaring die niet overeenkomen met de tactische aanwijzingen om zo de aanwijzingen zelf te toetsen. Wanneer de verdachte niet overeenkomstig de aanwijzingen verklaart, kan de verhoorder volgens de Handleiding zowel doorvragen, als de verklaring negeren en doorgaan met de volgende aanwijzing, als het verhoor stoppen en verder rechercheren, als het verhoor voortzetten en later doorrechercheren. Enkel over het doorvragen merkt de Handleiding dan op dat dat met open vragen moet gebeuren en als de verdachte zijn verklaring bijstelt in de richting van het geformuleerde doel, dan moet hij daarvoor worden beloond: 'op deze manier ga je met de verdachte gezamenlijk in de richting van een verklaring die overeenkomt met de tactische aanwijzingen.'⁵⁶

Met het oog op het tactisch spel is het van wezenlijk belang dat het verhoor goed wordt voorbereid. Dat houdt niet alleen in dat er een goed zicht moet zijn op de feiten,⁵⁷ en dat er een verhoorplan opgesteld dient te worden,⁵⁸ maar ook dat er kennis wordt vergaard over de verdachte. Met die kennis kan beter ingespeeld worden op het gedrag van de verdachte tijdens het verhoor en kan een betere inschatting worden gemaakt van zijn reacties, aldus de Handleiding.⁵⁹ Bij veel verdachtenverhoren in minder omvangrijke

⁵⁵ Van Amelsvoort 2007, p. 327

⁵⁶ Van Amelsvoort 2007, p. 329-334.

⁵⁷ Hiervoor kan het 4x KEN-model worden gebruikt: ken de plaats delict, ken de sporen, het dossier en het feit. Andere bronnen hebben het ook wel over het 5x KEN model, dan wordt het kennen van de verdachte ook onder het model gebracht. H.M. van den Adel, *Handleiding verdachtenverhoor*, 's-Gravenhage: VUGA Uitgeverij 1997, p. 19-22.

⁵⁸ Van Amelsvoort 2007, p. 273.

⁵⁹ Van Amelsvoort 2007, p. 279.

zaken zal er geen gelegenheid zijn het verhoor voor te bereiden op een wijze die hier is beoogd. Het blijft in het midden of en in hoeverre de overige basiskenmerken van de strategie dan van toepassing blijven. Verder is niet helemaal duidelijk wat er precies wordt bedoeld met het inspelen op het gedrag van de verdachte. Het lijkt erop dat – niettegenstaande de waarschuwing die de Handleiding daar zelf over geeft⁶⁰ – groot belang wordt gehecht aan het interpreteren van de persoon van de verdachte en de antwoorden die hij geeft. Interpreteren van zoiets complex als menselijk gedrag – laat staan het interpreteren van het gedrag van een bijzondere mensenpopulatie als verdachten⁶¹ – en vaststellen of iemand de waarheid spreekt, is echter geen eenvoudige opgave. Uit wetenschappelijk onderzoek komt naar voren dat (politie)mensen in beginsel slechte leugendetectors zijn.⁶² Volgens dat inzicht zou een verhoorstrategie dan ook niet zo sterk moeten leunen op het uitgangspunt van gedragsinterpretatie.

Het doel van de SVS is het aan de praat krijgen van de onwelwillende verdachte. Daarbij is goede communicatie tussen verhoorder en verhoorde van groot belang. In dat verband doceert de Handleiding (in een algemeen hoofdstuk dat voor verhoren van zowel getuigen als verdachten geldt) verschillende gespreksvaardigheden.⁶³ Een mogelijke strategie die de Handleiding presenteert als een methode om de verdachte te beïnvloeden of althans de regie in handen te houden⁶⁴ en die naar ons idee gezien het doel ervan – ‘beïnvloedingsstrategieën om anderen in beweging te brengen’⁶⁵ – naadloos aansluit bij de opzet van het SVS is de Tafel van Tien. De Tafel van Tien is ontwikkeld voor communicatie in poli-

⁶⁰ Van Amelsvoort 2007, p. 321-322.

⁶¹ Vergelijk ook Gudjonsson over de relatie tussen bekennen en psychisch kwetsbare verdachten. De Handleiding wijst overigens nog wel op de mogelijkheid van het inschakelen van een gedragsdeskundige als er aanwijzingen zijn dat er bij de verdachte sprake is van persoonlijkheidsproblematiek. Die deskundige zal er echter in de meeste zaken niet bijzitten.

⁶² Zie bijvoorbeeld A. Vrij, Why professionals fail to catch liars and how they can improve, 9 *Legal and Criminological Psychology* 2004, p. 159-181. Zie voorts nog een experiment over hoe leugendetecatie verbeterd kan worden door training van strategisch gebruik van bewijs (bij uitstek dus geschikt binnen de SVS), M. Hartwig, P.A. Granhag, L. Strömwall, O. Kronkvist, Strategic Use of Evidence During Police Interviews: When Training to Detect Deception Works, 30 *Law and Human Behaviour* 2006, p. 603-619.

⁶³ Van Amelsvoort 2007, p. 69-92.

⁶⁴ Van Amelsvoort 2007, p. 291.

⁶⁵ Van Amelsvoort 2007, p. 78.

tiële crisissituaties. Te denken valt aan bijvoorbeeld gijzelingen, situaties dus die aanzienlijk verschillen in doel en omstandigheden van de verhoorsituatie. Bepaalde strategieën van de Tafel die in een crisissituatie wellicht van grote waarde kunnen zijn, lijken ons vanuit oogpunt van betrouwbaarheid en voorkomen van valse bekentenissen – zeker als er weinig tactische aanwijzingen zijn – bij een verhoor echter minder geschikt. Voorbeelden daarvan zijn het intimideren van de verdachte (door wantrouwen te laten blijken, zeggen dat de verdachte niet wordt geloofd en waarschuwen voor consequenties van zijn gedrag), en het ruilen ('als jij snel antwoord geeft op mijn vragen dan zijn we ook snel klaar').⁶⁶

3.4 PERSOONSGERICHT VERHOOR BINNEN DE SVS

Een wezenlijk bestanddeel van elk verhoor, ongeacht de methode, is het chronologisch onderscheid dat wordt gemaakt tussen het eerste contact – waarin in wezen de verdachte wordt geïnformeerd over de beschuldiging, zijn rechten en andere formaliteiten –, het persoonsgericht verhoor en het zaakgericht verhoor. Het onderscheid tussen persoonsgericht en zaakgericht heeft als doel dat voordat over de zaak zelf gepraat gaat worden eerst afgetast wordt wat voor vlees men in de kuip heeft. In het persoonsgerichte verhoor wordt het contact tussen verhoorder en verhoorde opgebouwd, wordt de verklaaringsbereidheid vastgesteld, wordt die bereidheid bevorderd, en wordt het spanningsniveau van de verdachte vastgesteld en eventueel genormaliseerd.⁶⁷ Naar ons idee zijn dit handelingen die zozeer gericht zijn op het doel van de SVS (weerstand verminderen, druk opbouwen) dat het persoonsgericht verhoren binnen de SVS net zo goed een doorlopend bestanddeel als een afzonderlijke fase is.

Belangrijk bij het persoonsgericht verhoren is het stimuleren van de verklaaringsbereidheid van de verdachte. Uitgangspunt daarbij is dat die bereidheid groter zal zijn naarmate het contact tussen verhoorder en verdachte beter is.⁶⁸ Om het contact op te bouwen begint elk verhoor bij elke verdachte met het bespreken van de 'hier-en-nu' situatie van de verdachte. Een bijkomende functie van dit gesprek is de conditionering van de verdachte in de praatstand. Door te beginnen met minder beladen onderwerpen went de

⁶⁶ Van Amelsvoort 2007, p. 80-82.

⁶⁷ Van Amelsvoort 2007, p. 300.

⁶⁸ Van Amelsvoort 2007, p. 303. Dit uitgangspunt lijkt overigens vanuit menselijk oogpunt aannemelijk maar nergens in de handleiding wordt uitgelegd of deze aanname ergens op gebaseerd is.

verdachte aan het antwoorden op vragen en zal hij, zo is de verwachting, later ook antwoord blijven geven op belastende vragen.⁶⁹ Eveneens een functie van het persoonsgericht verhoor kan liggen in het verzamelen van persoonlijke ‘munitie’ waar de verdachte later mee geconfronteerd kan worden. Door het aansnijden van zogenaamde belevingsonderwerpen zoals eerlijkheid, verantwoordelijkheid, spijt, etc. kan de verdachte later bijvoorbeeld gewezen worden op zijn uitspraak dat hij nooit liegt in de situatie dat hij vermoed wordt te liegen, zo begrijpen wij de handleiding.⁷⁰ Ook hier weer wordt derhalve belang gehecht aan het interpreteren van het gedrag van de verdachte. Verhoren op basis van het inzicht dat de verdachte liegt, is evenwel een weinig betrouwbare methode, zo bleek reeds uit de voorgaande paragraaf.

Ten behoeve van het stimuleren van de verklaringsbereidheid worden in de handleiding drie oorzaken van niet-verklaren en verschillend vormen van niet-verklaren onderscheiden: strategisch, uit reactie op de omstandigheden en wegens persoonlijke redenen.⁷¹ De aandacht wordt daarbij ook gericht op het feit dat altijd rekening moet worden gehouden met het feit dat een niet-verklarende verdachte onschuldig kan zijn.⁷² Deze open houding is echter weer minder aanwezig waar wordt geleerd dat ten aanzien van het strategisch niet-verklaren de verdachte erop kan worden gewezen dat liegen, zwijgen, of onaannemelijk verklaren wel degelijk van invloed kunnen zijn op het bewijs, de overtuiging, de strafmaat of een gevoerd verweer.⁷³ Naar ons idee is een dergelijke tactiek in potentie sterk suggestief, nu de claim sterk afhankelijk is van hoe sterk de beschikbare belastende informatie is. Bovendien is de wijze waarop de rechter omgaat met liegen of zwijgen van vele omstandigheden afhankelijk.⁷⁴ Tot slot valt op dat onder het kopje ‘omgaan met niet-verklaren’ het zwijgen van de verdachte als probleem wordt bestempeld.⁷⁵ Dat is gezien de context waarin het staat en vanuit een verhoordersperspectief niet geheel onbegrijpelijk. Maar de vraag is wel of in een handleiding verhoor niet een neutraler standpunt ingenomen moet

⁶⁹ Van Amelsvoort 2007, p. 305.

⁷⁰ Van Amelsvoort 2007, p. 303.

⁷¹ Van Amelsvoort 2007, p. 310-312.

⁷² Van Amelsvoort 2007, p. 311.

⁷³ Van Amelsvoort 2007, p. 315.

⁷⁴ Over suggestieve vragen, suggestibiliteit en de invloed daarvan op het al dan niet afleggen van een bekentenis, zie Gudjonsson 2003, hoofdstuk 13 en 14. Vergelijk ook A. Memom, A. Vrij & R. Bull, *Psychology and Law. Truthfulness, Accuracy and Credibility*, Chichester: Wiley 2003, p. 61, en literatuurverwijzingen in noot 3.

⁷⁵ Van Amelsvoort 2007, p. 312.

worden opdat de verhoorder wordt doordrongen van de vrijheid van de verdachte binnen het strafvordelijk systeem om zijn procespositie te kiezen, zonder dat daar een moreel oordeel over wordt geveld.

4. De inhoud en de vormgeving van het proces-verbaal

4.1. INLEIDING

In de opleiding van rechercheurs is de Handleiding verhoor ook voor de verbalisering van verdachtenverhoren het uitgangspunt. Daarnaast wordt in het onderwijs gebruik gemaakt van het boek *Geef mij de feiten* en in de praktijk van het Zakboek *Proces-verbaal en bewijsrecht*.⁷⁶ Ten aanzien van de verbalisering van het verdachtenverhoor kan een onderscheid worden gemaakt tussen de inhoud van het proces-verbaal en de wijze waarop die inhoud wordt weergegeven.

4.2. DE INHOUD

Voor wat betreft de inhoud is het uitgangspunt van de Handleiding dat de verbalisant in een proces-verbaal alles uit de verklaringen van de verdachte moet vastleggen wat als belastend of ontlastend voor de verdachte kan worden aangemerkt.⁷⁷ Ook in het Zakboek wordt opgemerkt dat de verbalisant niet alleen het bewijs vastlegt dat de verdachte het feit heeft begaan, maar ook de ontlastende feiten en omstandigheden.⁷⁸ Hoe dit wezenlijke uitgangspunt in de praktijk vorm krijgt, is niet duidelijk en wordt in de Handleiding ook nauwelijks met concrete voorbeelden toegelicht. Dat kan tot gevolg hebben dat er bij verhoorders onvoldoende een eenduidig beeld bestaat van wat wel en wat niet in ontlastende zin relevant kan zijn voor de beoordeling van een strafzaak. Volgens het Zakboek zou de verbalisant

⁷⁶ M.G.M. Hoekendijk, Zakboek proces-verbaal en bewijsrecht 2008-2009, Deventer: Kluwer 2007 (de versie die aan ons ter beschikking is gesteld is een op 21 april 2009 bewerkte versie voor de uitgave voor 2010-2011). Dit Zakboek is met de kennelijke instemming van enkele vertegenwoordigers van openbaar ministerie en politie verschenen (zie het dankwoord vooraan de uitgave).

⁷⁷ Van Amelsvoort 2007, p. 95.

⁷⁸ Hoekendijk 2007, para 1.3.

voor de vraag wat relevant is voor de beoordeling van de zaak door de rechter met name bij zijn gezond verstand te rade moeten gaan.⁷⁹

Er kan in het proces-verbaal ook informatie worden opgenomen over het verhoor als zodanig. Zo zou het proces-verbaal volgens de Handleiding zichtbaar moeten maken hoe goed de verdachte zich bepaalde feiten wel en hoe goed hij zich bepaalde feiten niet kan herinneren.⁸⁰ Verder dienen verbalisanten bij twijfel of de verdachte lichamelijk of geestelijk in staat is een verklaring af te leggen, in het proces-verbaal weer te geven wat zij hebben gedaan om die twijfel weg te nemen.⁸¹ Hoe verhoorders die twijfel kunnen wegnemen wordt echter niet uitgelegd. Voorts beveelt de Handleiding aan om vast te leggen hoe de verbalisanten het verhoor hebben ervaren. Het gaat dan om het gedrag van de verdachte, zijn verklaringsbereidheid en hoe de verdachte reageerde op de verhoormethode, de verhoorders en de verhoorumgeving. Dat de Handleiding deze informatie bruikbaar acht voor 'de voorbereiding van een volgend verhoor' doet samen met de opmerking dat het verslag moet worden gevoegd 'bij de opgelegde dossierstukken' vermoeden dat het hier om een intern verslag gaat. Waarom die informatie slechts voor intern gebruik zou kunnen zijn, blijft in het midden.⁸²

De Handleiding wijst erop dat de verbalisant er voor moet zorgen dat de verdachte zijn verklaring pas ondertekent nadat hij die heeft nagelezen of die aan hem is voorgelezen en nadat hij verklaart bij die verklaring te blijven.⁸³ Er wordt niet uitgelegd wat de verhoorder moet doen als de verdachte de tekst aangepast wil zien. In het Zakboek wordt erop gewezen dat als verdachten aan een reeds opgemaakt proces-verbaal wijzigingen mogen toe-

⁷⁹ Hoekendijk 2007, para. 5.15.

⁸⁰ Als er opvallend veel overeenstemming bestaat tussen wat de verdachte zich kan herinneren en wat de politie al weet, is er immers reden om kritisch te zijn over de betrouwbaarheid van de verklaring.

⁸¹ Van Amelsvoort 2007, p. 350. Die weergave kan onder meer van belang zijn in het geval de verdachte of diens raadsman later het verweer voert dat hij ten tijde van het verhoor niet in staat was een verklaring af te leggen.

⁸² Voorts staat in de Handleiding dat in een journaal 'alle activiteiten en resultaten met betrekking tot het verhoor' moeten worden vastgelegd ten behoeve van intern gebruik. Daarbij wordt gewezen op controle, overzicht, administratie enzovoort. De Handleiding gaat ervan uit dat dergelijke informatie niet steeds in het proces-verbaal hoeft te worden opgenomen (Van Amelsvoort 2007, p. 95-96). Het is niet duidelijk in hoeverre hiermee ook informatie buiten het proces-verbaal blijft waarvan anderen dan de verbalisant zouden kunnen menen dat zij voor de beoordeling van de zaak relevant is.

⁸³ Van Amelsvoort 2007, p. 350.

voegen, die door de verbalisant en de verdachte zelf geparafeerd moeten worden. De auteur geeft er echter de voorkeur aan dat in een dergelijk geval een nieuw proces-verbaal (van bevindingen) wordt opgemaakt over hetgeen de verdachte gewijzigd wil zien.⁸⁴ In de Handleiding hebben wij hiervoor geen instructies gevonden ten aanzien van het verdachtenverhoor.

4.3. DE VORMGEVING

Wat betreft de wijze waarop de verklaringen van de verdachte in het proces-verbaal moeten worden weergegeven, bestaat er geen eenduidigheid. De algemene lijn van hetgeen rechercheurs wordt geleerd, is dat de verklaringen niet woordelijk worden weergegeven maar zakelijk worden samengevat en dat de vragen in het proces-verbaal worden opgenomen. In uitzonderlijke gevallen en op verzoek van de officier van justitie kan het verhoor volgens de Handleiding woordelijk worden uitgewerkt.⁸⁵ Door het opnemen van zowel de vragen als de (zakelijk samengevatte) antwoorden kan voorts het verloop van een eventuele bekentenis worden gecontroleerd en kan eventuele van de politie afkomstige daderwetenschap worden achterhaald, aldus de Handleiding.⁸⁶

Het is moeilijk op basis van het onderwijsmateriaal vast te stellen in hoeverre de vraag-antwoordvorm moet worden gevolgd en hoe zakelijk de verklaringen van de verdachte mogen worden samengevat.⁸⁷ Het verhoor is een

⁸⁴ Hoekendijk 2007, para 5.18.

⁸⁵ Verderop in de Handleiding wordt geadviseerd verhoren zoveel mogelijk in de letterlijke woorden van de verdachte weer te geven (Van Amelsvoort 2007, p. 349). Dat advies betekent wellicht uitsluitend dat de verdachte geen juridische taal in de mond gelegd mag worden die hij niet zelf heeft gebruikt, maar als zodanig lijkt het niet in overeenstemming met de genoemde algemene lijn. Over de bepaling van art. 29 lid 3 Sv dat de verklaring van de verdachte zoveel mogelijk in zijn eigen woorden moet worden opgenomen, merkt het Zakboek niet meer op dan dat dat een doorlopend punt van aandacht is (Hoekendijk 2007, para 8.9.5.).

⁸⁶ Het verhoor zou volgens de Handleiding in vraag-antwoord vorm moeten worden vastgelegd als de verdachte onjuistheden verklaart die overeenkomen met onjuiste informatie die aan hem is verstrekt (Van Amelsvoort 2007, p. 270-271).

⁸⁷ In hoeverre een proces-verbaal van verhoor anders kan of moet worden vormgegeven wanneer het verhoor wordt geregistreerd, is ook niet duidelijk. Ten aanzien van de registratie van verhoren merkt de Handleiding op dat steeds tevens een samenvattend proces-verbaal moet worden opgemaakt waarin de belangrijke passages zoveel mogelijk in de woorden van de gehoorde of verhoorde persoon worden weergegeven (Van Amelsvoort 2007, p. 109). Het is hiermee nog niet duidelijk of een verhoor ten opzichte van de gangbare manier van verbaliseren nog zakelijker kan worden samengevat wanneer het verhoor is geregistreerd.

dynamisch proces waarin doorgaans ook aanvullende vragen rijzen en waarin de volgorde van voorbereide vragen kan veranderen. De vraag is of alle vragen en antwoorden in de werkelijke volgorde in het proces-verbaal terecht moeten komen of dat kan worden volstaan met de voorbereide vragen gevolgd door zakelijk samengevatte verklaringen van de verdachte.

In *Geef mij de feiten* komt naar voren dat een strikte vraag-antwoordvorm in de praktijk ook op bezwaren stuit.⁸⁸ Behalve dat het verbaliseren op zich reeds veel tijd vergt, zal door het vaak niet gestructureerde verloop van een verhoor een strikte vraag-antwoordvorm namelijk vaak niet *to the point* zijn, waardoor ook de bestudering van het proces-verbaal door de rechter meer tijd kost. Een toegespitste zakelijke samenvatting van verklaringen over een belangrijk onderdeel van de tenlastelegging is in het kader van de bewijsvoering beter bruikbaar dan een vraag-antwoord verslag waarin naar de essentie gezocht moet worden. Ondanks het belang van het weergeven van gestelde vragen wijzen de auteurs op de mogelijkheid om in ieder geval in eenvoudige zaken de verklaring van de verdachte geheel weer te geven in de monoloogvorm.⁸⁹

De auteurs geven echter een goed voorbeeld waaruit blijkt dat een vraag-antwoord verslag vaak de voorkeur kan verdienen boven een dergelijke zakelijke samenvatting en dat de eenvoud van een zaak daar niet zonder meer aan af doet. Zij geven de volgende passage weer:

Verhoorder: Hoe laat was je daar dan, daar bij – bij dat postkantoor?

Verhoorde: Eh...ik weet het niet, 's middags...na het middageten in ieder geval

Verhoorder: Je maat zei dat het kwart voor twee was, toen jullie daar aankwamen.

Verhoorde: Nou, dat zal dan wel, eh, ja.

Het onzes inziens terechte advies van de auteurs is in het proces-verbaal van verhoor deze weergave te volgen en niet als zakelijke samenvatting van de verklaring van de verdachte op te tekenen: 'Ik kwam met mijn maat om kwart voor twee aan op het postkantoor.' De overeenkomst tussen de verklaringen van de verdachte en zijn 'maat' zou ten onrechte een relevante betekenis kunnen krijgen in de oordeelsvorming van de rechter.⁹⁰

⁸⁸ Huisman e.a. 2007, p. 58 en 61 (de auteurs waren blijkens de verantwoording op p. 127 ten tijde van publicatie alle drie betrokken bij de training van onderdelen van de politie).

⁸⁹ Daar voegen zij nog wel aan toe dat er voor kan worden gekozen waar nodig de gestelde vragen weer te geven door de verdachte te laten verklaren: 'U vraagt mij...'

⁹⁰ Wij wijzen er overigens op dat de gevolgen van het zakelijk samenvatten van hetgeen de verdachte verklaart, nog ernstiger kunnen zijn. In HR 27 mei 2008, LJN BC7900 behelsde de zakelijke weergave van de verklaring: 'U zegt mij dat ik

Kortom, er moet een evenwicht gevonden worden tussen de meest betrouwbare vorm van verbaliseren en een vorm van verbaliseren die in de praktijk goed bruikbaar is. Hoe dat evenwicht moet worden gevonden, is niet duidelijk.

5. Slotbeschouwing

Hoe wordt gewaarborgd dat het verdachtenverhoor betrouwbare resultaten oplevert? Dat is, geparafraseerd, de vraag die wij ons in deze bijdrage hebben gesteld. Een duidelijk antwoord op die vraag is eigenlijk niet te vinden en dat is tegelijkertijd het meest relevante inzicht dat voortkomt uit de voorgaande beschouwing over het verdachtenverhoor. Duidelijk werd dat in wetgeving en rechtspraak het betrouwbaarheidsvraagstuk mede door de ongrijpbaarheid ervan niet op de voorgrond staat. Normen zijn er weinig of hebben een open karakter en de controle op de betrouwbaarheid van verdachtenverhoren is beperkt.

De Nederlandse verhoorder leert de kunst van het verhoren zoals dat is voorgeschreven in de standaard verhoorstrategie in de Handleiding verhoor. De standaard verhoorstrategie lijkt in de kern een goede methode wanneer het gaat om het verkrijgen van een betrouwbare verdachtenverklaring nu het uitgangspunt is dat op basis van de belastende informatie open vragen worden gesteld aan de verdachte. Ook is er aandacht voor de valkuilen die kunnen leiden tot valse bekentenissen. Niettemin is de methode op meerdere punten onduidelijk of dubbelzinnig. Zo is niet helder hoe sterk het bewijs nu eigenlijk moet zijn, wil de verdachte kunnen worden omsingeld. Weinig bewijs in combinatie met suggestieve en manipulatieve verhoortechnieken – en dergelijke technieken bleken mogelijk binnen de SVS – vormen immers een belangrijk gevaar wat betreft het betrouwbaarheidsgehalte van de verklaring. Dubbelzinnig is de methode ook ten aanzien van het kunnen en moeten interpreteren van het gedrag van de verdachte. Inschatten van gedrag lijkt een belangrijk element van het verhoor te zijn, terwijl de Handlei-

zojuist heb verklaard dat deze vuurwapens in een blauwe tas lagen en vraagt mij hoe ik dat kan weten. U zegt mij ook dat u mij dit niet heeft verteld. U zegt mij dat die vuurwapens inderdaad in een blauwe tas lagen. U vraagt wederom hoe ik dit kan weten. Ik weet het niet. Ik heb niets gezegd.’ De Hoge Raad oordeelde dat het hof hieruit niet heeft kunnen afleiden dat de verdachte heeft verklaard dat de vuurwapens in een blauwe tas lagen (vgl. ook Rechtbank Groningen 30 november 2006, LJN AZ4144).

ding tegelijkertijd stelt dat interpreteren niet mogelijk is en dat een open houding moet worden betracht. Die open houding zou wat ons betreft ook wat meer naar voren mogen komen in het begrip van het rechtssysteem als geheel. Het zwijgrecht als een probleem bestempelen lijkt ons niet in overeenstemming met de uitgangspunten van strafvorderlijk onderzoek.

Voor de wijze waarop rechercheurs verhoren van verdachten moeten verbaliseren, lijken ook geen duidelijke uitgangspunten te bestaan. Er bestaat overeenstemming over de omstandigheid dat de woordelijke weergave in vraag-antwoord vorm de meest waarheidsgetrouwe vorm is en in zoverre dus ook de voorkeur verdient. Maar die vorm is niet algemeen gangbaar en er zijn goede redenen om enige vorm van verzakelijking van de weergave van verklaringen toe te laten. Wanneer voor welke vorm moet worden gekozen is vaak niet duidelijk. Dat geldt ook voor de vraag of processen-verbaal van verhoor informatie moeten bevatten over de omstandigheden waaronder is verhoord, de bevindingen van de verhoorder en het gedrag van de verdachte. Het verhoor en de verbalisering ervan zijn voorts onlosmakelijk met elkaar verbonden processen. Staat bij een goed verhoor het stellen van open vragen voorop, het verbaliseren van een verhoor is veel makkelijker als de verhoorder gesloten vragen kan stellen.⁹¹ De vraag is hoe tussen deze belangen een evenwicht moet worden gevonden.

Het is bovendien belangrijk te beseffen dat wat politieagenten en rechercheurs wordt geleerd over het uitvoeren en verbaliseren van verdachtenverhoren niet meer dan een indicatie kan zijn van hoe er in de praktijk wordt verhoord en geverbaliseerd. Want met alle beperkingen die de politie in tijd en mankracht heeft, kan de ruimte voor een doordachte uitvoering van verdachtenverhoren ook vaak ontbreken. Hoe dan ook zal er in de doorsnee zaak vaak niet voldoende deskundigheid voorhanden zijn om een verhoor uit te voeren en te verbaliseren zoals dat in de Handleiding of anderszins wordt beoogd. Het is afhankelijk van afspraken tussen de betrokken rechercheur en zijn leidinggevenden binnen het korps in hoeverre hij of zij (vervolg)opleidingen volgt waarin het verdachtenverhoor aan bod komt. Het is ook afhankelijk van de korpsen op welke wijze gebruik wordt gemaakt van de deskundigheid van rechercheurs die de opleiding professioneel verhoren hebben gevolgd. Van een georganiseerde of structurele vorm van training

⁹¹ M.L. Komter, 'Het politieverhoor: onderzoek en advies', *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen* 78 (In Gesprek), p. 68; M.L. Komter, *From Talk to Text: The Interactional Construction of a Police Record*, *Research on Language and Social Interaction*, 39(3), 2006, p. 201-228; M.L. Komter, *Dilemma's in de verhoorkamer*, *Het Tijdschrift voor de Politie* 63/3, 2001, p. 25-31.

en feedback is geen sprake. Verhoorders lijken het vak van verhoren uiteindelijk met name te leren door het te doen en door onder omstandigheden commentaar te krijgen van betrokken collega's. Maar het is niet duidelijk in hoeverre daarbij uitgangspunten worden gehanteerd waarover in het algemeen overeenstemming bestaat.

Voorts wordt in de praktijk de wijze van verbalisering in belangrijke mate overgelaten aan het oordeel van de rechercheur of onder omstandigheden aan het oordeel van de officier van Justitie. Dat oordeel zal vaak samenhangen met visies op het verdachtenverhoor en praktische overwegingen die bij elk persoon verschillend uitwerken. Malsch e.a.⁹² hebben er op gewezen dat de controleerbaarheid van verhoren te wensen overlaat doordat processen-verbaal nauwelijks informatie bevatten over twijfels en onzekerheden bij de persoon die is verhoord, over de vragen die zijn gesteld, over de oorspronkelijke bron van bepaalde informatie, over de oorsprong van bepaalde kwalificaties aan de feiten, over het al dan niet weglaten van onderdelen van antwoorden, of van delen van het verhoor, die de verbalisant niet relevant vond. De praktijk laat dus in zoverre deels een ander beeld zien dan de theorie beoogt.

In het licht van de huidige discussies over goede en slechte waarheidsvinding en het besef dat daar meer aandacht aan moet worden besteed, kan het van belang zijn meer eenduidigheid te bewerkstelligen in de normering van het uitvoeren en verbaliseren van verdachtenverhoren.⁹³ Er zouden meer keuzes gemaakt kunnen worden tussen de verschillende benaderingen van het verdachtenverhoor en de verbalisering daarvan. Dat kan enerzijds leiden tot algemene richtinggevende uitgangspunten ten aanzien van het doel dat met het verhoren van verdachten wordt beoogd, het voorkomen van onterechte bekentenissen, de verzameling van zowel belastende als ontlastende informatie of de aard van de informatie die thuis hoort in een proces-verbaal van verhoor. Het kan anderzijds ten aanzien van sommige elementen van de uitvoering en de verbalisering van verdachtenverhoren leiden tot concrete of in ieder geval meer uitgewerkte uitgangspunten. Voorbeelden daarvan zijn de vraag wanneer de standaard verhoorstrategie

⁹² M. Malsch, V. Haket & J.F. Nijboer, De gevaren van het proces-verbaal, NJB 2008, p. 2578-2582.

⁹³ Zie over uitgangspunten voor behoorlijk handelen door de politie: M.J. Dubelaar, E.R. Muller en C.P.M. Cleiren, Naar beginselen van behoorlijke politiezorg, Apeldoorn: Politie en Wetenschap 2006, p. 247-267 en p. 388-392. Zie dezelfde auteurs hierover ook in: Fijnaut e.a. 2007, p. 559-599.

wel en wanneer niet moet worden gevolgd en wanneer die hoe strikt moet worden uitgevoerd, wanneer gedragsdeskundigen moeten worden ingeschakeld, hoe te handelen wanneer de verdachte zich op het zwijgrecht beroept, wanneer een verklaring in monoloogvorm mag worden geverbaliseerd en wanneer die in vraag-antwoord-vorm moet worden geverbaliseerd, hoe te handelen als de verdachte het oneens is met de wijze van verbaliseren, hoe om te gaan met verzoeken om een woordelijke weergave van de eigen verklaring, wanneer de cautie moet worden herhaald bij een aaneenschakeling van verhoren, hoe lang een verhoor mag duren of wanneer een verhoor verplicht met twee personen moet plaatsvinden of in ieder geval niet slechts door één persoon.

Het valt te overwegen om naast de te verschijnen Aanwijzing registratie verhoren ook een Aanwijzing voor de uitvoering en de verbalisering van verdachtenverhoren te ontwikkelen waarin ten aanzien van verschillende elementen keuzes kunnen worden gemaakt die nu niet duidelijk naar voren komen. Het valt op dat de wijze waarop het verdachtenverhoor wordt uitgevoerd en geverbaliseerd nauwelijks beleidsmatige aandacht krijgt vanuit het openbaar ministerie. Het verdachtenverhoor en de verbalisering lijken in overwegende mate een politiethema te zijn. Een dergelijke Aanwijzing zou daar een positieve verandering in kunnen brengen.

Tot slot moet erkend worden dat meer grip op de praktijk van verdachtenverhoren slechts is te verkrijgen door in ieder geval ook meer empirisch onderzoek te doen in de verhoorkamer. Weliswaar maakt de Handleiding verhoor hier en daar gebruik van inzichten die zijn verkregen uit buitenlands empirisch onderzoek. Maar veel van de uitgangspunten die er toe zouden dienen een waarheidsgetrouwe verklaring van de verdachte te verkrijgen zijn nog nooit systematisch aan onderzoek onderworpen. Er zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de vraag of bestaande normatieve uitgangspunten, wetenschappelijke inzichten en bepaalde tactieken zoals de Tafel van 10 door verhoorders gevolgd worden en of die het beoogde effect sorteren. Empirisch onderzoek zou voorts een analyse kunnen behelzen van de verhoorpraktijk om na te gaan of er andere dan in de Handleiding verhoor genoemde uitgangspunten worden gehanteerd of andere inzichten worden gebruikt die effectief blijken te zijn. Dergelijke onderzoek zal ook antwoord kunnen geven op de vraag of bestaande normatieve uitgangspunten of wetenschappelijke inzichten bijstelling behoeven.